

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНОЇ ЦІННОСТІ ЗНАТЬ В УЧНІВ

Соломка Е., Бігар В., Кишко К., Бойко А.,

м.Ужгород

Сучасна педагогічна наука і практика все більше звертається до особистості дитини, до тих внутрішніх процесів, які викликаються в неї діяльністю, спілкуванням і спеціальним педагогічним впливом. Велика увага при цьому приділяється формуванню пізнавальних інтересів, які в становленні особистості відіграють роль ціннісних мотивів діяльності. Пізнавальні інтереси при певних умовах стають стійкою рисою особистості і проявляються в зацікавленості, допитливості та в кінцевому результаті формують соціально особистісну цінність набутих знань.

Основою соціально особистісної цінності набутих знань є інтерес, як відображення об'єктивно існуючого відношення особистості, що проявляється в процесі її діяльності під впливом реальних умов життя.

В той же час поняття соціально особистісної цінності набутих знань значно глибше і повніше в порівнянні з інтересом характеризує особистість учня і виступає перед нами, як:

- вибіркова спрямованість психічних процесів людини на об'єкти і явища навколишнього світу;
- тенденція, потяг, потреба особистості займатись саме даною галуззю явищ, діяльністю, яка приносить задоволення;
- потужний збудник активності особистості, під впливом якого всі психічні процеси протікають особливо інтенсивно і напружено, а діяльність стає захоплюючою і продуктивною.

Теорія власне інтересу розглядається в працях цілого ряду психологів і педагогів: Б.Г.Ананьева, М.Ф.Беляєва, Л.І.Божовича, А.К.Маркової, С.Л.Рубінштейна, В.Н.Мясищєва, М.М.Цветкова, Г.І.Щукіної і ін.

Шляхи формування інтересу в учнів до знань та навчальної роботи, досліджуються багатьма творчо працюючими вчителями, як наприклад В.Ф.Шаталов, С.Д.Шевченко, С.М.Лисенко і ін.

В Україні питання формування пізнавального інтересу висвітлюються в роботах В.К.Демедєнка, Г.К.Делікатного, Б.Г.Друзя, Е.І.Киричук, В.А.Онищука, В.Ф.Шморгуна та ін.

Актуальність визначеної в роботі проблеми і її недостатня розробленість вказали на напрямок наших досліджень.

- Нами були визначені завдання дослідження:
- Вивчити стан постановки та реалізації даної проблеми у педагогічній теорії та практиці загальноосвітніх шкіл;
 - Розробити методику використання прийомів навчальної роботи для формування соціально особистісної цінності набутих учнями знань, умінь і практичних навичок.

В роботі використовувались такі методи дослідження: вивчення і аналіз наукової літератури з даної проблеми; вивчення і узагальнення масової практики загальноосвітніх шкіл; вивчення передового і новаторського досвіду; педагогічне спостереження; усне і письмове опитування; педагогічний експеримент.

Теоретичне значення дослідження полягає у розробці методів формування соціально особистісної цінності знань в учнів V – IX класів. Практичне – у експериментальній перевірці і обґрунтуванні методичних прийомів, які дозволяють сформувати і закріпити високий рівень соціально особистісної цінності набутих учнями знань, умінь і практичних навичок.

Добре сформована соціально особистісна цінність набутих знань являє собою сплав важливих для розвитку особистості психічних процесів в інтелектуальній діяльності, що протікають під впливом пізнавального інтересу, проявляються через активний пошук, догадку, творчий підхід, готовність до розв'язування задач, емоційними проявами (здивування, очікування нового, радість, почуття успіху і т.д.). В цьому своєрідному сплаві психічних процесів, що лежать в її основі найважливішим елементом є вольове зусилля. Характерними вольовими проявами вважають ініціативу пошуку, самостійність здобування знань, висування і постановку задач на шляху пізнання [1].

Пізнавальний інтерес деякими психологами ототожнюється з потребою в знаннях, що орієнтує людину в дійсності. Дійсно потреби людини є першоосновою, первинними збуджуючими силами, початковою причиною життєдіяльності людини [6].

На ранніх етапах розвитку пізнавальний інтерес не має характеру того нестримного потягу, який буває притаманний саме потребі. Задоволення пізнавального інтересу не призводить школяра до стану насичення, властивого для випадку задоволення потреби. Навпаки задоволення пізнавального інтересу, прагнення до знань набуває нового стимулу у вигляді успішного результату.

Ознак соціально особистісної цінності, як вищої духовної потреби, пізнавальний інтерес набуває тільки досягаючи дуже високого рівня, коли школяр знаходиться в постійному пошуку, коли він відчуває неспокій, якщо не задовольняється його бажання знати і вміти. Далеко не кожна людина (не тільки школяр) досягає такого високого рівня розвитку інтересу.

Важливим фактором виховання в учнів позитивного

ставлення до навчання, а отже, активізації їх навчальних інтересів та формування соціально особистісної цінності виступає емоційна сфера. За справедливими твердженнями багатьох педагогів, зокрема В.О.Сухомлинського, знання стають дієвими при умові, якщо людина, здобуваючи їх, відчуває і переживає радість духовного збагачення [6, 8].

Досвід кращих вчителів, спеціальні дослідження свідчать, що шляхи виховання почуттів учнів – найрізноманітніші. В першу чергу слід відзначити, що велику роль у цьому відіграє особистість самого вчителя, його життєрадісний тонус, тактовність, добре знання навчального матеріалу, уміння викласти його учням, запалити їх на самостійні пошуки, на самостійне здобування знань [4, 7].

Велике значення має емоційна насиченість змісту навчального матеріалу, використання різноманітних форм демонстрацій та ілюстрацій технічними засобами, яскравих фактів, що підтверджують значущість явищ, подій, відкриттів у різноманітних галузях людських знань, законів і закономірностей розвитку природи і суспільства.

Важливу роль у вихованні почуттів учнів відіграє характер їх пізнавальної діяльності. При цьому слід наголосити на значенні проблемного навчання, яке, активізуючи розумову діяльність учнів, безумовно, позитивно впливає на розвиток їх емоційної сфери. Тут і почуття нового, і допитливість, і здивування як інтелектуальні почуття, що сприяють активній розумовій діяльності учня. А де є простір для вияву інтелекту, там і бадьорий та працелюбний стан учнів, де для інтелекту немає місця, там – нудьга, пригніченість, сонливість.

Обмежитись вихованням почуттів учнів лише на уроках неможливо. Важливо вчити їх розуміти красу навколишнього світу. «Ми, – писав В.О.Сухомлинський, – добираємося, щоб у красі навколишнього світу, мистецтва учень черпав духовне благородство – доброту, сердечність, чуйність, готовність до творення і утвердження прекрасного». Разом з тим слід ще раз наголосити на значенні уроку – основної форми організації та проведення навчально-виховного процесу в школі.

В процесі формування соціально особистісної цінності доцільно зосереджуватись на таких особливостях емоційного тону діяльності учнів на уроці, які стимулюють і закріплюють їх інтерес до навчання:

- інтелектуальний настрій учнів, у результаті чого в них виникає почуття радості пізнання;
- спільна захопленість діяльністю, у якій вчитель разом з учнями проводить пошукову роботу;
- організація вчителем дискусій з метою збудження їх інтересу до предмету обговорення;
- діловий та енергійний стиль проведення уроку;
- спокійний, рівний тон у спілкуванні вчителя з учнями, що створює атмосферу доброзичливості на уроці;
- емоційний тонус навчальної діяльності, який створюється самим змістом уроку.

Формування соціально особистісної цінності знань в учнів це процес тривалий. Він вимагає певних умов і визначається такими основними факторами: змістом навчального матеріалу, самим процесом навчання і особистістю вчителя як центральної фігури навчально-виховного процесу.

Основні етапи процесу формування соціально особистісної цінності знань, умінь і практичних навичок в учнів:

- підготовка ґрунту для появи пізнавального інтересу – створення умов які, сприяють виникненню потреби в даних знаннях і у відповідному виді діяльності;
- створення позитивного ставлення до навчального предмету і до даної діяльності;
- організація діяльності, в процесі якої проявляється активний пошук, догадки, творчий підхід, готовність до розв'язування задач, позитивні емоційні прояви.

Формування позитивного ставлення до навчальної діяльності залежить від багатьох умов, насамперед від знання вчителем готовності дитини до навчання як до серйозної відповідальної і наполегливої праці; від знання вчителем ставлення учнів до школи, до знань, до навчальних предметів та зміни цього ставлення протягом тривалого періоду; від організації навчально-виховного процесу, зокрема викори-

стання дитячих можливостей до засвоєння знань.

Головна умова формування високого рівня соціально особистісної цінності це – розуміння школярем змісту і значення виучуваного матеріалу. Для цього вчитель повинен поставити перед собою чітку педагогічну мету: в чому він повинен сьогодні переконати учнів, як розкрити їм знання з даного питання в наш час і найближчу для дітей перспективу.

Друга не менш важлива умова – це наявність нового, як у змісті виучуваного, так і в самому підході до його розгляду. Не можна повторювати відомі істини на одному і тому самому пізнавальному рівні: треба розширювати горизонти пізнання учнів, виявляти в добре відомому питанні нове, раніше не відоме, істотне для глибшого розуміння матеріалу.

Третя умова виховання соціально особистісної цінності – це емоційна привабливість навчання. Треба прагнути, щоб здобути на уроках знання викликали в учнів емоційний відгук, активізували їх моральні, інтелектуальні та естетичні почуття.

У добре сформованій соціально особистісній цінності знаходить своє вираження ряд важливих для навчання і розвитку аспектів:

- Прослідковується єдність об'єктивної і суб'єктивної сторін пізнавальної діяльності. Всі об'єктивно цікаві явища оточуючого світу, узагальнені в знаннях, знаходять своє вираження в пізнавальному процесі тільки тоді, коли набувають для учня об'єктивної значимості.
- Проявляється закономірність переходу зовнішнього у внутрішнє, що складає сутність розвиваючого навчання. Саме рівень соціально особистісної цінності є своєрідним лакмусовим папірцем, що дозволяє проявити вплив усіх затрачених в навчальному процесі засобів і оцінити психологічний стан учнів.
- В органічному поєднанні представлені всі важливі процеси для особистості: інтелектуальні, емоційні, вольові. Знаходить своє вираження «думка-воля», думка-участь, думка-переживання» (С.Л.Рубінштейн), що представляє для навчального процесу значну цінність.
- Активізується пізнавальна діяльність в цілому і психічні процеси, в основі яких є сприймання, увага, пам'ять, уява. Діяльність учнів стає продуктивнішою.

У результаті проведеного дослідження нами зроблені такі висновки:

Проблема формування соціально особистісної цінності знань у школярів – складна і багатогранна. Вона міцно пов'язана з більш широкою проблемою – проблемою розвитку особистості учня. Її розв'язання сприяє формуванню громадської, суспільної спрямованості школярів. При цьому поєднуються інтереси індивіда і колективу. З одного боку, індивід співставляє свої прагнення з інтересами суспільства, з другого боку – суспільство враховує особисті прагнення індивіда.

Для ефективного формування соціально особистісної цінності знань, умінь і практичних навичок в учнів вчителю необхідно більше значення приділяти відбору змісту навчального матеріалу, урізноманітнювати пізнавальну діяльність учнів, а саме:

- знайомити учнів з новими даними, які можуть показати їм сучасний рівень науки і перспективи його розвитку;
- показати учням історію народження і розвитку наукової ідеї, труднощів на шляху наукових відкриттів;
- розкривати практичне значення, можливості застосування одержаних у школі знань у повсякденному житті, у трудовій діяльності.
- поступово диференціювати та ускладнювати задачі, щоб учні оволодівали все більш сучасними пізнавальними вміннями;
- ставити перед учнями задачі, які потребують кмітливості, розв'язку проблемних ситуацій, дослідницького підходу, застосування знань у повсякденному житті;
- розвивати і підтримувати в самостійній роботі творче начало, що потребує активного спостереження, уяви, самостійного мислення, удосконалення досвіду.

Окрім цього в школі необхідно систематично проводити роботу по виявленню пізнавальних інтересів і нахилів в учнів. До цієї роботи можна залучити шкільного психолога, класного керівника, вчителів-предметників та батьків учнів.

Література та джерела

- Ананьева Б.Г. Познавательные потребности и интересы // Уч. зап. ЛГУ. Сер. «Психология». – Л., 1959. – С.21-30
- Бігар В.М., Кополовць С.М., Бігар М.М. Деякі аспекти діагностики навчальних досягнень учнів. // Наукові записки інституту психології ім.Г.М.Костюка АПН України. – 2008. – Вип.3. – Т.6. – С.57-63
- Бігар В.М., Сагарда В.В. «Комплексна діагностика навчальних досягнень учнів» // Матеріали сьомої Міжнародної виставки навчальних закладів «Сучасна освіта в Україні- 2004» 5-8 лютого 2004 р. м.Київ.
- Демиденко В.К. Виховання інтересу в учнів до знань. – К.: Т-во «Знання», 1978. – С.17-25
- Кополовць С.М., Бігар В.М., Бігар М.М., Сагарда В.В. Спосіб визначення соціально особистісної цінності набутих учнями знань. Рац. пропозиція УжНУ №393 від 25.10.2002 р.
- Сухомлинський В.А. Избр. Соч.: В 3 т. – Т.2. Разговор с молодым директором. Мудрая власть коллектива. – М., 1979. – С. 45-49
- Формирование интереса к учению у школьников // Под. ред. А.К.Марковой. – М.: Педагогика, 1976. – С.23-25
- Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. – М.: Педагогика, 1988. – С.112-126

Разработанные авторами методические приемы формирования социально–личностных ценностей знаний у учеников разрешают улучшить результативность учебного процесса.

The authors of the article have developed the methodic approaches to the formation of social–personal values of knowledge among the pupils, which allow to improve the effectiveness of the teaching process.